MULTIDISCIPLINARY JOURNAL: FUNDAMENTAL RESEARCH SCIENTIFIC JOURNAL
VOLUME 02. ISSUE 10. OCTOBER 2026.
ResearchBib Impact Faktor: 13.943 ISSN: 3060-513X

# TEMURIYLAR DAVRIDA HUNARMANDCHILIK SA`NATI

**Sattorov Xurshid Abduvali o‘g‘li**
Farg‘ona davlat universiteti 3-bosqich tayanch doktoranti

**Annotatsiya.** Mazkur maqolada Temuriylar davrida Movarounnahr va Xuroson hududlarida hunarmandchilik san’atining rivojlanishi, uning iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy hayotdagi o‘rni tahlil qilinadi. Kulolchilik, to‘qimachilik, metallga ishlov berish, zargarlik, yog‘och o‘ymakorligi, qog‘oz ishlab chiqarish va boshqa hunarmandchilik turlarining taraqqiyot xususiyatlari yoritiladi. Samarqand, Hirot va boshqa yirik shaharlarning hunarmandchilik markazlari sifatidagi ahamiyati, ustalar mahorati, savdo aloqalari hamda hukmdorlar homiyligining ishlab chiqarishga ta’siri ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, temuriylar davrida shakllangan amaliy san’at an’analarining keyingi davrlarga ko‘rsatgan ta’siri va ularni tarixiy-madaniy meros sifatida o‘rganishning ahamiyati ochib beriladi.

**Kalit so‘zlar:** temuriylar, hunarmandchilik, amaliy san’at, kulolchilik, to‘qimachilik, zargarlik, metallsozlik, yog‘och o‘ymakorligi, Samarqand, Hirot, hunarmand ustalar, savdo, madaniy meros.

## Kirish

Temuriylar davri XIV–XV asrlarda Movarounnahr va Xuroson hududlarida iqtisodiy hamda madaniy taraqqiyot jadallashgan tarixiy bosqichlardan biri hisoblanadi. Amir Temur tomonidan markazlashgan davlatning tashkil etilishi va keyingi temuriy hukmdorlar faoliyati natijasida Samarqand, Shahrisabz, Hirot, Buxoro va boshqa shaharlarning iqtisodiy hayotida muhim o‘zgarishlar yuz berdi. Ushbu shaharlarda savdo-sotiq, qurilish, to‘qimachilik, kulolchilik, metallga ishlov berish va boshqa hunarmandchilik turlari rivojlandi.

Hunarmandchilik nafaqat aholini kundalik ehtiyoj mollari bilan ta’minlagan, balki shahar iqtisodiyotining muhim tarmog‘i va badiiy madaniyatning ajralmas qismi sifatida ham namoyon bo‘lgan. Amir Temur davrida Samarqandning davlat poytaxti sifatida yuksalishi hunarmandchilik rivoji uchun muhim sharoit yaratdi. Shahar va uning atrofida me’moriy inshootlar barpo etilishi qurilish materiallari, g‘isht, koshin, yog‘och buyumlar va metall qismlarga bo‘lgan talabni oshirdi. Saroylar, masjidlar, madrasalar va maqbaralarni bezashda malakali ustalar mehnatidan foydalanildi. Turli hududlardan kelgan hunarmandlar o‘z tajribasi va mahoratini mahalliy an’analar bilan uyg‘unlashtirib, amaliy san’atning yangi badiiy yechimlari shakllanishiga hissa qo‘shdilar. Biroq bu jarayon barcha hunarmandchilik tarmoqlari bir xil sur’atda rivojlanganini anglatmaydi: ayrim sohalarning taraqqiyoti shaharlarning iqtisodiy imkoniyatlari, xomashyo manbalari va savdo aloqalariga bog‘liq bo‘lgan. Temuriylar davrida kulolchilik hunarmandchilikning keng tarqalgan turlaridan biri edi. Kulollar loydan kundalik turmushda foydalaniladigan idishlar, ko‘zalar, laganlar, kosalar va boshqa buyumlarni tayyorlaganlar. Shuningdek, qurilishda ishlatiladigan bezakli sopol qismlar va koshinlar ham muhim ahamiyat kasb etgan. Me’moriy yodgorliklarni bezashda rangli koshinlar, sirlangan sopol buyumlar va geometrik naqshlardan foydalanish qurilish bilan kulolchilik san’ati o‘rtasidagi uzviy aloqani ko‘rsatadi. Buyumlarning shakli, sirtiga ishlangan bezaklar va ranglar ustalarning badiiy didi hamda texnik mahoratini namoyon etgan. To‘qimachilik ham temuriylar davri iqtisodiy hayotida muhim o‘rin egallagan. Aholining kundalik ehtiyojlari uchun paxta va jun matolar tayyorlangan, shuningdek, ipak matolar ishlab chiqarish va savdosi ham katta ahamiyatga ega bo‘lgan. Mato ishlab chiqarish jarayoni xomashyoni tayyorlash, ip yigirish, to‘qish va ayrim hollarda bo‘yash kabi bosqichlarni qamrab olgan. Turli matolar kiyim-kechak tayyorlashda, uy-ro‘zg‘or buyumlarida va hashamatli saroy anjomlarida ishlatilgan. Qimmatbaho matolar savdo orqali boshqa hududlarga ham

yetkazilgan. Shu sababli to‘qimachilik mahalliy iste’molni ta’minlash bilan bir qatorda, shaharlar o‘rtasidagi iqtisodiy aloqalarning rivojlanishiga ham xizmat qilgan.

Metallga ishlov berish temuriylar davri hunarmandchiligining yana bir muhim yo‘nalishi bo‘lgan. Temirchilar, misgarlar va boshqa metallsoz ustalar mehnat qurollari, uy-ro‘zg‘or buyumlari, turli idishlar, qulf va boshqa amaliy buyumlarni tayyorlaganlar. Ayrim ustalar metall sirtiga naqsh tushirish, o‘yma bezaklar ishlash va buyumlarni badiiy shaklda bezash bilan shug‘ullanganlar. Metall buyumlarning sifati ularni tayyorlashda qo‘llanilgan texnologiya, xomashyo va ustaning tajribasiga bog‘liq bo‘lgan. Metallsozlik qurilish, savdo, maishiy hayot va harbiy ehtiyojlar bilan chambarchas bog‘liq ravishda rivojlangan.

Zargarlik san’ati temuriylar davrining nafis amaliy san’at turlaridan biri hisoblanadi. Zargarlar oltin, kumush va turli bezak toshlaridan foydalangan holda taqinchoqlar hamda qimmatbaho buyumlar yasaganlar. Zargarlik mahsulotlari estetik vazifadan tashqari, ayrim hollarda ijtimoiy mavqe va boylikni namoyon etuvchi vosita sifatida ham xizmat qilgan. Saroy muhiti va badavlat qatlamlarning ehtiyoji nafis buyumlarga bo‘lgan talabni shakllantirgan. Shu bilan birga, zargarlik mahsulotlarining shakli va bezaklari mahalliy an’analar hamda kengroq mintaqaviy madaniy aloqalar ta’sirida o‘zgarib borgan. Yog‘ochga ishlov berish va o‘ymakorlik ham amaliy san’atning muhim tarmoqlaridan biri bo‘lgan. Ustalar eshiklar, ustunlar, sandiqlar, mebel qismlari va boshqa buyumlarni tayyorlashda yog‘ochdan foydalanganlar. Ayrim buyumlar o‘simliksimon naqshlar, geometrik shakllar va murakkab o‘ymalar bilan bezatilgan. Yog‘och o‘ymakorligi me’morchilik bilan ham chambarchas bog‘liq edi, chunki binolarning eshiklari, ichki qismlari va ayrim bezak elementlarini tayyorlashda ustalarning mahorati talab etilgan. Bunday buyumlar kundalik ehtiyojni qondirish bilan birga, binolar va turar joylarning badiiy qiyofasini ham boyitgan. Temuriylar davrida qog‘oz tayyorlash, kitobat va muqovasozlik ham hunarmandchilikning muhim yo‘nalishlari sifatida namoyon bo‘ldi. Samarqand qadimdan qog‘oz ishlab chiqarish an’analari bilan

tanilgan bo‘lib, qog‘oz ilmiy asarlar, diniy matnlar va adabiy qo‘lyozmalarni ko‘chirishda muhim xomashyo hisoblangan. Xattotlar, muqovasozlar, naqshkorlar va musavvirlar faoliyati kitob tayyorlash jarayonini yaxlit badiiy faoliyatga aylantirgan. Qo‘lyozma kitoblar uchun tayyorlangan muqovalar, bezaklar va miniatyuralar hunarmandchilik bilan tasviriy san’atning o‘zaro aloqasini namoyon etgan. Bu jarayon temuriylar davrida yozma merosning saqlanishi va tarqalishiga ham xizmat qilgan. Hunarmandchilikning rivojlanishida savdo aloqalari alohida ahamiyatga ega edi. Samarqand va boshqa yirik shaharlar turli savdo yo‘llari bilan bog‘langan bo‘lib, bu holat xomashyo va tayyor mahsulotlarning harakatlanishiga imkon yaratgan. Hunarmandlar o‘z mahsulotlarini mahalliy bozorlarda sotgan, ayrim buyumlar esa uzoq hududlarga olib borilgan. Savdo aloqalari orqali nafaqat mahsulotlar, balki ishlab chiqarish tajribasi, texnik usullar va badiiy naqshlar ham tarqalgan. Shu tariqa hunarmandchilik mahalliy iqtisodiyotning rivojlanishi bilan birga, mintaqalar o‘rtasidagi madaniy aloqalarni mustahkamlashga ham hissa qo‘shgan.

Temuriylar davrida hunarmandchilikning taraqqiyoti hukmdorlar homiyligi bilan ham bog‘liq bo‘lgan. Saroylar va diniy-ma’rifiy binolar qurilishi turli soha ustalariga talabni oshirgan. Ayniqsa, me’moriy inshootlarni bezashda koshinkorlar, g‘isht teruvchilar, yog‘och o‘ymakorlari, naqqoshlar va metallsozlar mehnatidan foydalanilgan. Hirotda Boysunqur Mirzo hamda keyinchalik Sulton Husayn Boyqaro davrida kitobat, xattotlik va miniatyura san’atining rivojlanishi saroy homiyligining amaliy san’atga ta’sirini ko‘rsatadi. Shu bilan birga, hunarmandchilikning kundalik ehtiyojlarga xizmat qiluvchi tarmoqlari ham shahar iqtisodiyotining asosiy tarkibiy qismlaridan biri bo‘lib qolgan.

Hunarmandchilik ustoz-shogird an’analari orqali avloddan avlodga o‘tgan. Yosh shogirdlar ustaxonalarda tajribali ustalardan kasb sirlarini o‘rgangan, materiallarni tanlash, asbob-uskunalardan foydalanish va mahsulot tayyorlash usullarini amaliy mashg‘ulotlar orqali egallaganlar. Usta mahorati nafaqat texnik bilim, balki shakl va bezakni to‘g‘ri tanlash,

material imkoniyatlarini tushunish hamda buyumning sifatini ta’minlash bilan belgilanardi. Bunday ta’lim an’analari hunarmandchilik tajribasining davomiyligini ta’minlashda muhim rol o‘ynagan.

Temuriylar davri hunarmandchilik san’atining tarixiy ahamiyati uning iqtisodiy va badiiy vazifalarni birlashtirganida namoyon bo‘ladi. Hunarmandlar aholini zarur buyumlar bilan ta’minlash, qurilish ishlarini amalga oshirish, savdo mahsulotlarini ishlab chiqarish va madaniy hayotni boyitishda faol qatnashganlar. Ular yaratgan buyumlar orqali o‘sha davrning estetik qarashlari, texnik imkoniyatlari va turmush tarzi haqida ma’lumot olish mumkin. Bugungi kunda saqlanib qolgan me’moriy bezaklar, sopol buyumlar, metall mahsulotlar va qo‘lyozmalar temuriylar davri amaliy san’atini o‘rganishda muhim tarixiy manba hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, temuriylar davrida hunarmandchilik san’ati Movarounnahr va Xurosonning iqtisodiy hamda madaniy taraqqiyotida muhim o‘rin egallagan. Kulolchilik, to‘qimachilik, metallsozlik, zargarlik, yog‘och o‘ymakorligi va kitobat bilan bog‘liq hunarlar shaharlarning kundalik hayoti va badiiy qiyofasini shakllantirishga xizmat qilgan. Samarqand va Hirot kabi markazlarda hunarmandlar mahoratining rivojlanishi savdo aloqalari, saroy homiyligi va ustoz-shogird an’analari bilan chambarchas bog‘liq bo‘lgan. Temuriylar davrida yaratilgan amaliy san’at namunalari keyingi asrlarda ham o‘z ahamiyatini saqlab qolib, bugungi madaniy merosning muhim qismini tashkil etadi. Ushbu tarixiy tajribani o‘rganish milliy hunarmandchilik an’analarining ildizlarini anglash va ularni kelajak avlodlarga yetkazishda muhim ahamiyat kasb etadi.

**Foydalanilgan adabiyotlar**

1. Manz, B. F. The Rise and Rule of Tamerlane. Cambridge University Press, 1989.
2. Lentz, T. W., Lowry, G. D. Timur and the Princely Vision: Persian Art and Culture in the Fifteenth Century. Los Angeles County Museum of Art, 1989.
3. Blair, S. S. Islamic Calligraphy. Edinburgh University Press, 2006.

4. UNESCO World Heritage Centre. Samarkand – Crossroad of Cultures. https://whc.unesco.org/en/list/603/
5. UNESCO World Heritage Centre. Historic Centre of Shakhrisyabz. https://whc.unesco.org/en/list/885/
6. Encyclopaedia Iranica. Temuriylar davri, Hirot va islom amaliy san’atiga oid ilmiy maqolalar. https://www.iranicaonline.org/
7. O‘zbekiston Milliy ensiklopediyasi. “Hunarmandchilik”, “Temuriylar”, “Samarqand” va “Hirot” maqolalari. Toshkent.